

ANANSI. WORLD FICTION este un imprint al Editurii Trei

Anansi
MENTOR

IRENE
VALLEJO

Amintiri din
viitor

Manifest pentru lectură

Traducere din limba spaniolă și note de
Lavinia Similaru

EDITORI:

Silviu Dragomir
Magdalena Mărculescu
Vasile Dem. Zamfirescu

DIRECTOR EDITORIAL
ANANSI. WORLD FICTION:
Bogdan-Alexandru Stănescu

REDACTARE:
Ruxandra Câmpeanu

DESIGN:
Andrei Gamarț

DIRECTOR PRODUCȚIE:
Cristian Claudiu Coban

DTP:
Gabriela Anghel

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
VALLEJO, IRENE

Amintiri din viitor : manifest pentru lectură / Irene Vallejo ; trad. din
lb. spaniolă și note de Lavinia Similaru. - București : Editura Trei, 2025
ISBN 978-606-40-2905-8

I. Similaru, Lavinia (trad. ; note)

821.134.2

Titlul original: *Il futuro recordado*
Autor: Irene Vallejo

Copyright © Irene Vallejo, 2020
Published in agreement with Casanovas & Lynch Literary Agency

Copyright © Editura Trei, 2025,
pentru traducerea în limba română

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
www.edituratrei.ro

ISBN: 978-606-40-2905-8

Profesorilor de umanioare,
care, în siajul lui Ulise, ne apără
de lotofagi și de uitare

La început

Să ne aducem aminte începuturile dificile. Pentru nou-născutul care am fost cândva, până și abilitățile cele mai simple cereau eforturi istovitoare. Bicicleta din copilărie ne-a doborât de multe ori la pământ înainte să o putem domestici. Când ne-am îndrăgostit pentru prima oară, timiditatea ne paraliza gesturile și cuvintele, nu aveam curaj să facem nici măcar un pas. Când ne angajam într-un loc nou, până și sarcinile cele mai mărunte păreau coaste abrupte sau versanți alunecoși.

Începutul este teritoriul stângăciei și al fricii, dar este deopotrivă câmpul de bătalie unde se exprimă cu mai multă putere dorința de a trăi. Poetul roman Horațiu o știa bine, căci a trebuit să-și reconstruiască viața din temelii. Tatăl său, născut în sclavie, a trudit din greu ca să-i ofere fiului o educație solidă. Studiile, marea speranță a tatălui, l-au condus pe Horațiu de la Roma la Atena. Acolo l-au ajuns însă pe promițătorul tânăr vijeliile istoriei, tulburându-i visurile. L-a cunoscut pe Brutus, asasinul lui Cezar, și, într-un moment de exaltare, a hotărât să se alăture trupelor sale. Războiul s-a încheiat cu o înfrângere dezastruoasă pentru el. Când s-a întors la Roma, cu stigmatul taberei învinse, i se confiscase averea. Umilit, cu aripile tăiate, Horațiu a luptat ca să depășească senzația dureroasă de eșec, respingerea și propriile fantasme, precum și convingerea că nu mai era nici umbra celui ce fusese, iar în cele din urmă a devenit un poet celebru. Pe

drumul acesta, a învățat că cel mai greu e să faci primii pași și și-a rezumat experiența într-un vers încurajator: „Treaba-i gata jumătate când începi“¹.

1. Horațiu, *Epistole*, cartea I, „Epistola a II-a“, trad. Lelia Teodosiu, în Horațiu, *Opera omnia*, vol. II, Univers, București, 1980, p. 189 (n.r.).

Școala timpului liber

N-am să uit prima mea zi de școală. La dus, ținându-mă de mână, draga mea bună María m-a avertizat: „O să vii aici în fiecare zi. Chiar dacă plouă, chiar dacă ninge, chiar dacă bate vântul și ți-e frig“. M-am imaginat înfruntând furtuni și vijelii. M-am speriat. Vocea îi era aspră, aidoma celei a părinților mei când îmi spuneau „Am treabă“, ca să înțeleg că nu puteam să ne jucăm împreună. Școala era o datorie, iar pe deasupra ți se mai dădeau și teme.

Peste mulți ani am descoperit cu surprindere că „școală“ e un cuvânt care vine din grecescul *scholé*, care înseamnă „răgaz, timp liber“. Grecii considerau că orele de studiu sunt timp de recreere, în comparație cu muncile, care te pun în serviciul unui stăpân sau al banilor. Aristotel spunea că la începutul oricărei acțiuni bune se află timpul liber, adică educația și cultura. Filosoful Socrate a fost un mare indolent al gândirii. Hoinărea prin agora și pe străzi, încercând să-i convingă pe atenieni să-și întrerupă treburile și să se întindă la vorbă. Era întruchiparea unui ideal antic: a-ți dedica timpul liber prieteniei, dialogului între maestru și discipoli și dezbaterii intelectuale. Odată acoperite necesitățile de bază ale vieții, următoarea cucerire socială este învățătura, înțelepciunea. Aceasta este lecția grecilor: școala, chiar și când este obligatorie, ne eliberează.

Dragoste platonică

Să dorești inaccesibilul și să plăsmuiești fantezii fac parte de obicei dintre ingredientele dragostei. Când sunt singura ei hrană, vorbim despre un tip special de dragoste, cea platonică. Dar, în realitate, Platon nu s-a ocupat niciodată de dragostea neîmpărtășită sau imposibilă, care dănuie de-a lungul timpului în formă de ideal nepângărit. Cum explică filosoful îndrăgostirile noastre?

Totul începe în Câmpia Adevărului, dincolo de cerul nostru. Acolo defilează zeii, pe orbite perfect circulare. Îi urmează un alai de suflete înaripate fără corp, călătorind în care trase de doi cai. Zeii înaintează în armonie, dar sufletele prezintă un comportament uman inconfundabil: încearcă să se depășească unele pe altele în carele lor, se ciocnesc și se îmbrâncesc. Unele cad pe pământ cu aripile frânte. Atunci le învăluie un corp și se nasc într-o viață, aidoma copiilor fără memorie. Într-o zi, fiecare om întâlnește pe cineva care îl năucește, aducându-i aminte de lumea radioasă din care provine. Îndrăgostitul privește frumoasa imagine pământească și simte o forță caldă clocotindu-i înlăuntru, în vreme ce mugurii sufletului îl mănâncă și aripile luptă să crească din nou. Ca în carul celest, doi cai trag de suflet. Unul dintre ei este negru și nu ascultă de frăie, lăsându-se cuprins de avântul fascinației erotice. Celălalt, alb și docil, tremură în fața persoanei iubite. Temperamentul celor doi cai explică lupta noastră lăuntrică între impuls și timiditate, între violența dorinței și așteptarea care paralizează. După Platon, dragostea este acest anevoios echilibru ecvin.

Fără jumătăți de măsură

În bună parte, lumea este atât de bulversantă și uimitoare pentru că noi înșine suntem contradictorii. Ne cunoaștem interesele, dar facem nebunii. Iubim sinceritatea, dar mințim. Suntem generoși cu unii, dar nu și cu alții, care au mai multă nevoie. Vrem să trăim liber, dar ne obsedează să fim admiși în grup. Luăm atitudine în unele cauze, dar altele ne lasă indiferenți. Complexitatea noastră face ca viața să iasă de pe făgașele previzibile și, în fața incertitudinii permanente, găsim liniște în afirmațiile fără nuanțe. Dintotdeauna, discursurile maniheiste oferă siguranță, reducând realitatea la două categorii, astfel că, dacă nu faci parte din una, în mod necesar ești inclus în cealaltă: bine sau rău, adevăr sau minciună, civilizație sau barbarie, succes sau eșec, cu mine sau împotriva mea.

Termenul „maniheism” vine de la o religie veche, care a amestecat elemente luate din doctrina creștină, de la Zoroastru și de la Buddha. Aceste credințe au fost revelate fondatorului, numit Mani. Credința sa se baza pe lupta eternă dintre două principii, unul bun, simbolizat de lumină, și altul rău, simbolizat de tenebre. Sfântul Augustin, maniheu aproape zece ani, recunoaște în *Confesiunile* sale farmecul unei viziuni atât de simplificatoare a conflictelor. Astăzi, limbajul propagandei obișnuiește încă să recurgă la felul acesta de polarizare fără fisuri, pentru a promite soluții facile și pentru a câștiga adepți. De multe ori se recurge la învățăturile lui Mani pentru a ne manipula.

Aerul unei crime

Filmele și romanele polițiste descriu universul întunecat al crimei, pentru a explora un peisaj tulburător: reversul visului. Clarobscurul atmosferei lor evocă nebuloasa complexitate umană. Iar în poveștile lor ies la suprafață pasiunile oarbe, delictul, fatalitatea, lumea ascunsă dincolo de presupusa banalitate a cotidianului.

Prima operă de ficțiune polițistă s-a scris în Grecia antică. Protagonistul, Oedip, investighează moartea regelui din Teba, survenită cu ani în urmă în împrejurări stranie. Interogându-i pe martorii crimei, bănuiește că ascund un secret tulbure. La fel ca detectivii Spade sau Marlowe, Oedip e încăpățânat, violent, perspicace și deznădăjduit. Părăsit la naștere, nu-și cunoaște originile. După cum va deveni apoi caracteristic genului, asupra lui Oedip se fac presiuni să-și abandoneze cercetările, dar el merge înainte cu orice preț, descălcind labirintul de indicii și de piste, până descoperă un adevăr pe care ar fi preferat să nu-l știe. Regele a murit în timpul unei dispute absurde la o răspântie. Încetul cu încetul, lui Oedip îi revine în minte amintirea acelei altercații tragice și confuze, din care scăpase după ce lovisese un necunoscut. La sfârșit, printr-o magistrală întorsătură de situație, descoperă deopotrivă cine îi sunt adevărații părinți și tulburătoarea identitate a soției sale. Deznodământul acestui prim roman polițist este și astăzi răscolitor: Oedip este și detectivul, și asasinul.

Invidie oarbă

De câte ori nu ni se spulberă satisfacția prilejuită de ceea ce avem când aflăm că altcineva are mai mult. Filosoful Epictet spunea că cel mai mare dușman al celor prosperi este invidia, fiindcă ea constă în dorința pe care ne-o pricinuiesc bunurile care nu ne aparțin și care mereu sunt majoritare. Cel mai ciudat la invidie, în latină „a privi cu ochi răi“, este că îi afectează pe cei apropiați, pe cei care ne cunosc, ca un mod personal și intim de a se urî pe sine. Nu invidiem averea pe care o credem inaccesibilă; nu-l invidiem pe milionarul îndepărtat, ci pe vecinul de alături, care își permite ceva mai mult lux decât noi sau are puțin mai mult noroc. De aceea, până și succesul cel mai modest poate trezi invidie și astfel, această pasiune devine fatală pentru orice fel de merit sau excelență. Îl condamnă pe cel care o nutrește și îi poate fi letală celui care o inspiră. Provoacă două victime și nu are niciun beneficiar.

O povestire orientală vorbește despre un rege care a numit doi miniștri de același rang. Unul îl invidia cu patimă pe celălalt: reușitele sale, înaintarea domoală în ierarhia funcțiilor, viitorul promițător. Regele i-a observat ura și a vrut să-i dea o lecție ministrului gelos, demonstrându-i că averea altuia nu ne păgubește câtuși de puțin, fiindcă luna poate să-și reverse strălucirea în același timp peste o mie de valuri. A spus: „Credinciosul meu servitor, te voi răsplăti. Cere orice dorești, dar să știi că voi da de două ori mai mult celui alt ministru“. Invidiosul, cuprins de amărăciune în

fericirea sa la gândul că celălalt avea să fie și mai fericit, a preferat să-i pricinuiască o nenorocire îndoită: „Majestate, vreau să-mi scoateți un ochi“.

Beția de putere

Ne alegem guvernanții ca să schimbe lumea, dar de multe ori ei sunt cei care se schimbă. Transformarea politicianilor, datorată succesului și lingușirilor din partea cercului de apropiați, a fost descrisă ca o boală profesională. Un neurolog și fost ministru englez a făcut o listă cu simptomele acestei afecțiuni: îndepărtare de realitate, exces de încredere în sine, limbaj mesianic, convingerea că te afli pe calea adevărului și că nu trebuie să dai socoteală în fața opiniei publice, ci în fața Istoriei cu majusculă. Maladia aceasta se numește în limbaj clinic „sindromul hybrisului“.

Hybris este un cuvânt grecesc care înseamnă „aroganță“ și „exces“. Termenul descria o pasiune violentă, insuflată de zeița întunecării minții, Ate, care îi făcea pe eroi și pe cei puternici să-și înrobească aproapele. Aceste abuzuri aveau în cele din urmă consecințe dezastruoase și erau pedepsite de altă zeiță, numită Nemesis, însărcinată să restabilească echilibrul răzbunându-i pe cei nedreptățiți. Tragedia greacă a adus adesea pe scenă acest cerc diabolic de putere, trufie, orbire, greșeală fatală și cădere. Pentru mentalitatea clasică, prudența era virtutea intelectuală de care aveai nevoie ca să-ți adaptezi conduita la complexitatea împrejurărilor. Cei vechi ar spune că guvernanții încep să fie periculoși când se tem să recunoască o greșeală.

Laudă secretului

Trăim într-o epocă a pasiunii pentru autoportret. Conform analiştilor, omenirea distribuie în fiecare zi pe internet un milion de selfie-uri. În zelul de a-şi prefăce experienţele în spectacol, unii sunt gata să-şi rişte viaţa: sunt tot mai numeroase accidente mortale care au loc din încercarea de a obţine un selfie impresionant pe o faleză, pe un acoperiş de zgârie-nori sau pe culmi de munte, la un pas de a cădea în gol. Aceeaşi sete de atenţie se manifestă la persoana întâi pe bloguri, pe reţelele sociale sau la emisiunile de tip reality-show. În toiul acestei exuberanţe, cuvinte ca „intimitate“, „rezervă“ sau „discreţie“ sună învechite şi laşe, iar în schimb aplaudăm presupusa bravură a celor care se expun cu mai puţine reţineri.

În contrast cu atâţia căutători înverşunaţi ai faimei, filosoful grec Crates din Teba a renunţat la poziţia lui socială înaltă şi şi-a împărţit bogăţiile, ca să ducă o viaţă simplă, cu strictul necesar. A descoperit că, oprindu-te din a te contempla pe tine însuşi, îţi recuperezi libertatea interioară şi îndrăzneala de a gândi. La un moment dat, a scris: „Patria mea este lipsa de renume şi sărăcia“¹. Pentru acest disident din vechime, a revendica fecunditatea secretului şi a te răzvrăti împotriva exhibiţionismului puteau fi forme de rezistenţă, valabile poate mai mult ca oricând în societatea noastră narcisistă şi nerăbdătoare a lui „eu“ şi a lui „acum“.

1. Trad. ajustată după Diogenes Laertios, *Despre vieţile şi doctrinele filosofilor*, trad. C.I. Balmuş, Polirom, Iaşi, 1997, p. 215 (n.r.).

Zboruri la înălțime

Când privim păsările luându-și zborul, spintecând vântul și plutind pe curenții de aer, avem senzația că sunt ființe mai libere decât noi. Ne amintesc năzuința noastră de a avea o viață mai simplă, dorul de văzduh.

Poate de aceea grecul Aristofan și-a făcut contemporanii să râdă imaginându-și o comedie în care doi aventurieri, sătui să tot datoreze bani și să fie în pragul ruinei, se hotărăsc să fugă de datorii, de impozite și de procese și să întemeieze un oraș în cer, ca să trăiască aidoma neamului fericit al păsărilor. Pupăza și privighetoarea le oferă aliaților lor umani rădăcina unei plante magice care le dă puterea să zboare și exclamă: „Ce-i mai plăcut decât să ai aripi!”¹. Noua capitală din nori se numește Cetatea Cucului din Nouri, iar acolo se trăiește cu simplitate. Însă eroii își dau seama de puterea pe care le-o dă poziția lor în ceruri, fiindcă pot să-i saboteze pe zei în deplasările lor pe cărările înstelate. Vor atunci să-și impună condițiile, precum controlorii noștri de trafic aerian. Declarând alertă generală și stare de urgență, zeii intră în negocieri cu noii proprietari ai văzduhului. Personajul principal face avere și sfârșește prin a se căsători cu o zeiță numită Domnia.

Aristofan ne oferă aici o poveste despre doi oameni care fug din realitatea asfixiantă pentru a pune bazele unei noi comunități, unde ne putem debarasa fără menajamente de tot ce ne împovărează. Dar ambiția nu se stinge nici

1. Aristofan, *Păsările*, trad. Eusebiu Camilar și H. Mihăescu, în *Teatru*, ESLA, București, 1956, p. 160 (n.r.).

măcar în cea mai bună dintre lumile posibile, iar deznodământul jucăuș ne învață că până și în castelele din nori se dau lupte pentru putere.

Fericiți fără s-o știm

Prețuim oare numai ceea ce am avut și ne-a scăpat? Toate paradisurile noastre să nu fie decât paradisuri pierdute? Cei mai mulți dintre noi nu știm să spunem cu exactitate în ce constă fericirea până nu simțim că am trăit-o pe de-a-ntregul. De câte ori n-o recunoaștem decât abia în amintire, fără să o fi deslușit limpede pe când era prezentă? Când ne întoarcem spre trecut, ne dăm seama că am lăsat în urmă, fără să ne oprim, aproape fără să le vedem, oazele cele mai verzi. De aceea Faust, personajul lui Goethe, își vindea sufletul diavolului în schimbul unei clipe căreia să-i poată spune: „Rămâi, că ești atâta de frumoasă!”¹. Nu era vorba doar de fericire, ci și de a fi conștient de fericire cât ea e încă prezentă.

Pentru a ne corecta episoadele tranzitorii de orbire, Schopenhauer recomanda să ne uităm la lucrurile care ne aduc bucurie așa cum ne-am uita dacă cineva ar vrea să ni le ia. „Ar trebui să ne gândim adesea: cum ar fi dacă aş pierde asta?”² a scris el. Cu multe secole înaintea lui, filosofii greci au afirmat că fericirea se poate învăța și că ne putem antrena pentru ea, întrucât o înțelegeau ca pe acea formă de atenție care prinde și rafinează plăcerea prezentului. Pentru a o atinge, propuneau un exercițiu asemănător: să presupui că nu ai nimic, să te gândești ce lucruri ai dori

1. J.W. Goethe, *Faust*, trad. Lucian Blaga, Humanitas, București, 2015, p. 80 (n.r.).

2. Parafrază după tezele lui Schopenhauer din *Aforisme asupra înțelepciunii în viață (Parerga și paralipomena)* (n.r.).

să primești, în ordinea priorităților, și să observi pe câte dintre ele consideri că le ai deja. Totul constă în a deveni conștienți de ce avem măcar la fel de bine pe cât suntem conștienți de ce ne lipsește. Pentru că nu e de ajuns să fim fericiți, e nevoie și să ne dăm seama că suntem: trebuie să învățăm să recunoaștem fericirea cu ușurință.